

קטשר טשול קלימא

פרשת בא תשע"ב

גם אלו שהמצרים הרגו כדי לאכול יצאו ונשאם הרוח, לכן היה צריך רוח חזק מאוד שהמת הוא יותר כבד מהח. עוד אפשר לתרץ כששבאו לקח "כל היום ההוא וכל הלילה", אבל כשהקבי"ה מסיר הארבה היה ברוח אחד. לכן צריך רוח חזק מאוד.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

"דבר נא" (פרק י"א פסוק ב')

פרש"י, "אין נא אלא לשון בקשה, בבקשה ממך הוהירם על כך שלא יאמר אותו צדיק אברהם, ועבדום וענו אתם, קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהם".

הקשה הכלי יקר וכי הקבי"ה צריך לכל זה רק בשביל הבטחתו לאברהם אבינו. וכי לא יקיים את דבריו חלילה. (פ' שהרי הבטיח שיצאו ברכוש גדול, וצריך לקיים הבטחתו). והחטם סופר תרץ שרק מי שעבד והיה ביועניו אותם, גי'כ נכלל ביוצאו ברכוש גדול, אבל מי שלא עבד לא היה בהבטחת ואחר כן יצאו ברכוש גדול ואם כן שבט לוי שלא היה משעובדים למצרים לא נמצאו בהבטחת של ואח"כ יצאו ברכוש גדול. ועל זה טען אברהם אבינו ואמר שהרי הרמב"ם פסק בהלכות מלכים (ד"ט): שהיושב על הכלים גם כן נוטל שכר בשלל המלחמה, ולכן טען ואמר שגם שבט לוי יטול מרכוש מצרים.

ובכלי יקר תירץ על פי הגמ' בברכות שכלל ישראל לא רצו לישל בגלל משואי הדרך. ולכן אחר שהקבי"ה נתן להם מקום לקחת והם לא רצו הרי הוא קיים הבטחתו. אבל בקש מהם לקח כדי שלא יאמר אותו צדיק.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

וראיתי עוד פירוש למה הלכו בדרך רמאות שאמרו שהולכים רק לשלש ימים לעבוד את השם, ואח"כ חוזרים, ועוד קשה למה כשבקשו הכלי כסף וזהב לקחו במרמה שהשאלו מהם כאילו על דעת להחזיר ובסוף ברחו עם זה, וי"ל שכל זה שביקשו לילך לשלש ימים היה להקל הניסיון לפרעה ואפילו בזה לא עמד פרעה, אבל על מה שהשאלו בדרך ערמה קשה.

וראיתי בשם הקיצור שכדי שירדוף אחריהם.

וראיתי עוד טעם להשאילם לא כמו שכתב בספר מינים אחד שגרשום המצרים את ישראל כי הם היו שבט בוי, ולזה רצו להראות שהמצרים החשיבו את כלל ישראל והשאלו להם כלי כסף וכלי זהב.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, ומת כל בכור בארץ מצרים (פרק י"א פסוק ד')

וברש"י, ולא אמר בחצות שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמר משה בדאי הוא. אבל הקבי"ה שידוע עתיו ורגעיו אמר בחצות.

ויש להסתפק בכונת רש"י, האם החשש שאצטגניני פרעה יטען בחשבוני ויחשבו שזמן פלוני הוא הצות ולדבריהם יצא שמהם היתה רגע לפני חצות או רגע לאחר חצות ונמצא משה בדאי. שלא היה ממש בדבריו.

ולכאורה קשה הא סוף סוף משה אמר שיהיה מכת בכורות, והרי מתו כל הבכורים במצרים, ולקרא לזה משה בדאי. ועוד מאי נפקא מינה אם זה לא היה ממש בחצות, מכל מקום המכה קרתה. והנראה בזה דהנה כולם ידעו שמשה עושה מופתים, אבל הם טענו על משה שאפשר משה אינו שליח השם, ומה שמשה עושה כל הניסים הוא משום שמשה יודע העתידות או שמה מכשף גדול וכדומה, אבל אין זה נביאות מהשם. אלא דהנה החילוק בין יודע עתידות או מכשף לבין נביא הוא, שידוע עתידות או המכשף יודע מה שעתידי להיות, אבל אינו מוכח שיהיה בדיוק ממש כדבריו. אלא קרוב לזה מאוד. משאי"כ נביא השם צריך להיות ממש כדבריו, ולכן אם נמצאו משה בדאי, אי"כ המצרים היו יכולים לטעון שכל המכות אינם יד השם, אלא שמה יודע או מכשף גדול, כי באמת מצרים ידעו שמה יש לו כח לעשות כישוף, וכמו שאמר חז"ל שאמרו לו כשפים אתה מנסי למצרים, ומשה טוען כל הזמן שזה מקהקבי"ה, ומצרים טענו שזה בא מכישוף. וכמו שרואים שגם הם השליכו מטותם לארץ ונהיה לנחש, והם הפכו גי'כ מים לדם, והעלו צפרדעים.

וזהו הביאור כשמה אמר לפרעה התפאר עלי למתי להסיר הערוב, אמר פרעה למחר, ולא כעת, שרצה לראות אם תלוי במשה מתי יהיה, כי רק נביא יכול לכוון לעשות בדיוק.

אמנם י"ל, שהכונה שיטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי, היינו שיטעו ויאמרו שבא חצות ועדיין לא בא חצות, ויאמרו היכן המכה, ויהיה חילול השם לזמן מעט, אף שלאחר קצת זמן מיד יהיה המכה, אבל מימ לאותו קצת זמן יהיה חילול השם.

"ויאמר השם אל משה בא אל פרעה וכי ולמען תספר באוני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים ואת אתתי אשר שמתי בהם וידעתם כי אני השם" (פרק י"א פסוק א'-ג')

ולכאורה צריך להבין שהרי משה עכשיו מתרה לפרעה על מכת ארבה. ומהו כל כך מיוחד במכת ארבה שהפסוק כתב "למען תספר באוני בנך וכי".

ויותר מזה במדרש מבואר יגילה הקבי"ה למשה מה מכה יביא עליהן, וכתב משה ברמז "ולמען תספר באוני בנך" זו מכת ארבה, כמו שנאמר (יואל א', י"ג) "לבניכם ספור".

וצריך ביאור למה נאמר דבר זה דווקא במכת ארבה.

ומהגרי"ד סולוביצקי שמעתי לבאר על פי דברי הרמב"ן כאן שמביא בשם רבינו חננאל, "כי מעת עתירת משה ועד עכשיו אין ארבה מפסיד ככל גבול מצרים, ואם יפול בארץ ויבא ויכנס בתוך גבול מצרים אינו אוכל מכל יכול הארץ כלום עד עכשיו, ואמר כי זה דבר ידוע לכל וכי ועל זה נאמר שיחו בכל נפלאותיו". ולכן כיון שנשאר זכר לנס לדורות אמרו על זה למען תספר "לבניכם אחריכם".

אמנם הגרי"ח קנייבסקי שליט"א בדרך שיחה כתב שכשמגיע מכת ארבה מספרים לילידים שכזה היה במצרים. ובאמת כולם זוכרים לפני כמה שנים כשהיה ארבה באי"ו ובאו עד גבול מצרים ולא נכנסו למצרים, ודבר זה היה מפורסם בכל האיתונים. משאי"כ בשאר מכות אין לנו שום זכר מהם היום.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

"מי ומי ההולכים" (פרק י"א פסוק ח')

עיי'ן בבעל הטורים שמבאר שאמר להם פרעה, מי ומי ההולכים, הרי כולם לא תכנסו לאי"ר רק כלב ויהושע, וזהו מי ומי ההולכים שהוא בגמטריא "כלב ובן נון". ומשה השיבו "בנערינו וקניינו נלך" שעל הנערים והקנים לא נגזר הגזירה, שרק נגזר על אנשים בין עשרים לשישים.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

"ויאמר השם אל משה נטה ירך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הברד" (פרק י"א פסוק י"ב)

ופרש"י, "בארבה, בשביל מכת ארבה". אמנם באור החיים מבואר "אולי שיקשור ארבה אחד במטהו, או אפשר שיזכיר שם הארבה בנטותו את ידו, לסימן כי נטית ידו הוא בשביל ארבה". וכבר הזכיר בזה האבן עזרא בשם ר' משה הכהן.

"והעתירו לה' אלוקיכם ויסר ממני רק את המות הזה" (פרק י"א פסוק י"ז)

וראיתי שמובא בשם זקני רבי אברהם יפהן שאמר לאדמו"ר מסטמר על מדת האמת של חכמי תנועת המוסר. שפעם קיבל רבי זונדל מסלנט מכתב מאחד מתלמידיו בחול שיתפלל עבור רפואת אשתו, והמשמש כתב מכתב בלשון קצר, והגישו המכתב לפני רב זונדל לחתום, וסירב רב זונדל, ואמר לו לא אוכל לחתום על דבר שקר. אני אמרתי לך לכתוב כי אני מתפלל, ואתה כתבת כי אנו מתפללים בלשון רבים, וזה נראה כשקר.

וסיים ר' אברהם ואמר ראו עד היכן דקדק אותו גאון על מידת האמת, שהרי היה אפשר לטעון כי דרך ענוה הוא, לכתוב בלשון רבים, אבל האמת קודמת לכל, אף למידת הענוה.

וענה האדמו"ר מסטמר ואמר "נו", לדעת הרמב"ן הרי זה שקר גמור אם המדבר מתפלל יחידי לומר שמתפלל בלשון רבים, ואין לו להשתמש בלשון רבים.

וסיפר הרב אברהם יפהן כי היה מצער זמן רב למצוא היכן נמצאים דברי הרמב"ן.

עד שמצא ברמב"ן בפסוק כאן "והעתירו לה' אלוקיכם", לשניהם, כי כן יאמר פרעה כל פעם דרך מוסר, כי ידע פרעה כי משה הוא המעתיר, כי כן אמר לו "למתי אתייר לך", והתערתרתי אל ה', "אפרוש את כפי אל ה'", כי לא ידבר משה בזה לשון רבים, שלא יוצא שקר מפיו.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

"ויהפך ה' רוח ים חזק מאוד וישא את הארבה" (י"א י"ט)

ואילו כשבאו הארבה (לעיל פסוק י"ג) כתיב רק רוח קדים כל הלילה, ולא רוח חזק, ולמה הוצרכו כשנגמרה מכת ארבה שיהיה רוח חזק מאוד. וי"ל שכשבאו עפו בכח עצמם וכדאיתא בחז"ל שהיה נושא את עצמו, אבל אחר המכה

והיינו שלצד הראשון החשש שיטעו ויאמרו חצות אחר כך או לפני כן. ואינו בדיוק כאשר אמר משה, משאי"כ לפירוש השני החשש הוא רק שמא יאמרו שהצות בא ועדיין לא בא. וברש"י בברכות דף ד' משמע כהצד השני שכתב בדי"ה שמא, 'וקודם שיגיע חצות יהיו סבורים שהגיע ועדיין לא בא המכה, ויאמרו משה בדי"ה הוא'.

ונראה לבאר הענין דאף שלאחר קצת זמן יתברר שהייתה המכה, מי"מ לאותו קצת זמן יהיה חילול השם.

וכמו שמציינו מעשה ברי' ברוך בער, שישב בדרשה והוצרך לצאת לנקביו, והניח הכובע שלו על הסטנדר ויצא, ואח"כ חזר, והסביר שלא רצה שלהדרשן יהיה חלישות הדעת שרי' ברוך בער עזב את השיחה שלו באמצע, ואף שאח"כ יתברר כשיחזור שלא עזב מי"מ לא רצה שאף לקצת זמן יהיה לו חלישות הדעת.

ועוד מעשה ברי' ברוך בער, שמתדי אחר שבחן תי"ח כדי לתת להם סמיכה הצריך הנבחנים להישאר בקמנין לחודש ימים כדי לראות הנהגתם. ורק אז נתן להם סמיכה. ומעשה בהגאון רבי חיים פנחס שיינברג שליט"א, כשהיה אברך צעיר, ובא להבחן ולקבל סמיכה מר' ברוך בער, ואחר שנבחן אמר לו ר' ברוך בער להישאר, אמר שלא יכול כי לא שאל רשות מכתיו. ואמר שיטע לביתו ויבקש רשות להישאר לחודש ואח"כ יחזור. ור' ברוך בער יצא מגדרו וביירר עליו ונתן לו הסמיכה מיד. ושאלו בנו אבא למה יצאת מגדרך ואמר ברי' שהוא תי"ח, והנה כשיבא לביתו, אשתו תשאל אותו אם קיבל הסמיכה, ויענה לא. ואפילו שאח"כ יסביר לה, אבל באותו רגע ירד קרנו בענייה, וזה איני רוצה.

וכן מבואר בהר"ן בנדרים דף כ"ו שבאומר כולכם חוץ מאבא, אבא בכלל. שאם לא כולל את אביו היה אומר חוץ מאבא כולכם. שלא ישמע לרגע שאוסר את אביו. וכנ"ל.

ועל דרך זו י"ל שזהו הביאור במה שדתן ואבירים השאירו מן לומר שירד ביום השבת. ונעשה נס ובאו העופות ואכלו המן, ועד היום עושים זכר לזה ונותנים להם בפרשת שירה לחם, ולכאורה צריך עיון, מה חשבו דתן ואבירים, הרי בכל יום היה סביב למחנה ג' פרסאות מן בגובה ב' אמות. ואף אם הם יותירו מן ולמחר יפירו סביב למחנה, הרי ברוב מקומות לא יהיה מן ויהיה רק קצת מן בכמה מקומות, וכולם יראו שלא ירד מן ביום השבת ואיך חשבו שצבת מן יפריחו את נבואת משה רבינו. אמנם להנ"ל נראה שכיון שאינו ממש כמו נבואת משה ואינו ממש כאשר אמר משה אי"כ אין משה נביא אלא יודע עתידות.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

יבראשון בארבע עשר יום לחודש בערב תאכלו מצות עד יום האחד ועשרים לחודש בערב (פרק י"ב פסוק י"ח)

וצריך ביאור למה סיים הפסוק **בערב**. ועיין בתרגום יונתן בן עוזיאל, "בניסן בארביסר יומין לירחא תכסון ית פסחא וברמשא דחמסר תיכלון פטירי עד יומא דעשרין וחד לירחא, ברמשא דעשרין ותרין תיכלון חמיעי".

והיינו שכפשוטו אינו מובן מה זה בערב דקאי על עשרים ואחד יום שהרי אסור לאכול גם ביום של עשרים ואחד חמץ. אמנם לתרגום יונתן הי"בערב" היינו שבערב למחרת היום העשרים ואחד, והיינו הערב של יום עשרים ושתיים, תאכלו חמץ. והיינו כמסופר בשם הגר"א שהקפיד לעשות הבדלה במוצאי פסח על שכר (בירה) כדי לאכול חמץ מיד.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

כי כל אוכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל (פרק י"ב פסוק י"ט)

ושמעתי מאביו של ר' אליהו עמנואל שליט"א, שרש"י פירש בפסוק ט"ו 'ונכרתה, מישראל שומע אני, תכרת מישראל ותלך לעם אחר, תלמדו לומר במקום אחר מלפני, בכל מקום שהוא רשותי'. והיינו שהיה ס"ד שיועיל לברוח לגלות. וכן על הפסוק בויקרא (כ"ג): "אמר אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים וכו' וטומאתו עליו ונכרתה הנפש ההיא מלפני אני השם", פרש"י ונכרתה יכול מצד זה לצד אחר, ת"ל אני השם בכל מקום.

וצריך ביאור אמאי רק ביאר בשני מקומות האלו ביאר רש"י שיכול מצד זה לצד אחר, ולא בשאר מקומות שמוזכר כרת.

והנה כל פעם שאנו מוצאים כרת בתורה הטעמים הם או תביר או טיפחה. וההינו לשון תבירה שבירה שימיו נשברים ונכלים, או טפיחה מלשון טפחים נתנה ימי (האמור גבי דוד המלך) והיינו שימיו קצרים.

ואילו בחמץ וטומאה בקדשים הטעם על תיבת ונכרתה הוא גרשיים. ונרמז בזה גלות מלשון "גרש", ולכן הייתי חושב שמועיל גלות, קמ"ל

וסיפר שפעם בא אדם להגאון רבי מאיר שמחה (האור שמח) ואמר לו שאכל חמץ בשוגג ורצה כפרה. ושלתו לאדמו"ר הזקן מבלזא. ואמר לו שאח"כ יבוא להגיד מה הוא אמר. וכשחזר אמר שהרבי אמר שאלך לגלות, ואמר לו הגאון רבי מאיר שמחה היינו דכתיב "גלתה יהודה מעוני" היינו לחם עוני שלא קיימו את מצות לחם עוני (חמץ ומצה).

ונתבאר שבכרת זה שבמצוה זו יש לומר שמהני גלות יותר מעבירות אחרות אילו עבר בשוגג. וזה נרמז טוב שלכן גלו גלתה יהודה מעוני, וזהו מה שנרמז בטעמים גרשיים, גלות מלשון גרשיים. ויתכן לכן גם רש"י היה צריך להאריך שלא מהני גלות במזיד, שבשוגג מועיל גלות אבל במזיד זה לא יכפר.

ויקם פרעה לילה (פרק י"ב פסוק ל')

ופרש"י ממתנו. והנה כידוע שיש מנהג בליל הסדר שהקטנים מזמרים "פרעה בפיגמה באמצע הלילה", וכידוע שמנהגי ישראל יש להם שורשים, והמקור לזה הוא מרש"י בפסוק, שרש"י מפרש 'ויקם פרעה לילה, ממתנו', שהיה ניכר שקם בלילה ממיטתו. ואיך זה ניכר, ע"כ שידעו והיה ניכר עליו באיזה שהוא דרך, ואת זה מכוונים הקטנים כשמשוררים "פרעה בפיגמה באמצע הלילה". (וכפ' הבנת הקטנים באיך היה ניכר שקם כעת ממיטתו)

ומעתה יש להבין ולהתבונן מה מוסיף לנו ומה השירה בזאת שפרעה הסתובב והיה ניכר שכעת קם ממיטתו.

וחשבתי לבאר בשני דרכים

א. שהנה פרעה היה אומר שהוא אלוקים, אני יאור ואני עשיתי. וכמו שלמדנו בפרשה הקודמת שהקבי"ה אמר למשה לך אל פרעה והנה הוא יוצא על היאור, ועיין שם בפרש"י שפרעה היה מתאפק כל היום לא לעשות צרכיו, כי אמר שהוא כאלוקים, ולכן היה יוצא בבוקר על היאור. (ונורא להתבונן איך אדם יכול לסבול כל היום ולהתאפק בשביל כבוד מדומה...)

ומעתה וודאי שהיה אומר לכולם שאינו ישן שהרי אלוקים אינו ישן, כמו שאמר אליהו לנביאי הבעל צעקו בקול אולי ישן הוא.

ומעתה כשהוצרך פרעה לילך ברחוב העיר וניכר לכולם שקם כעת ממיטתו וכולם ראו שפרעה הוא ככל האדם והולך לישון ככולם, זה היה המפלה של פרעה, ועל זה מזמרים הקטנים.

ב. עוד יש לומר שהנה כולם ידעו שמשה עשה מופתים, והנה משה מזהיר אותם שהיום בלילה בחצות כל הבכורים ימותו, ופרעה עצמו היה בכור, והם כולם פיתחו מאוד, ואף מבואר בחז"ל שהבכורים עשו מלחמה עם פרעה שיתן לכלל ישראל לצאת ממצרים כדי שלא ימותו.

והנה פרעה, לא רק שלא שת ליבו לזה, אלא הלך לישון ולא עוד אלא על מיטתו עם פיגמה. וזהו שלעגו לפרעה, איך היה רשע ולא שת ליבו והלך לישון בלילה זה.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

יכי אין בית אשר אין שם מתי (פרק י"ב פסוק ל')

ושמעתי בשם רעק"א הדנה איתא ברש"י שמתו במצרים גם הבכור מן האב וגם מן האם. וקשה שאם כן היום שאנו פודים את הבכורים זכר למה שעשה הקב"ה נס ולא מתו הבכורים במצרים יחא חיוב לפדות גם את הבכור מהאב ולא רק הבכורים מהאם. ועוד קשה דכתיב אני ולא מלאך, וכתיב ולא יתן המשחית לבא לבתיכם. ולכאורה אילו הקב"ה בא בעצמו להרוג את בכורי מצרים למה היה צריך לשמור על בתי ישראל, והרי אין בכלל משחית אלא אני השם, אני הוא ולא אחר.

אלא שהמשחית הרג הבכורים מן האם שזה דבר הניכר אבל בכור מן האב רק הקב"ה ידע, ואת זה עשה הקב"ה בעצמו. ועל מה שהקב"ה הרג את הבכורים מן האב אין הבכורים של ישראל עושים זכר לזה שהרי נגזר על המצריים ולא על הישראלים. ולא היה כאן נס מיוחד שפסח על בתי ישראל. וכל הפסח וההודאה הוא על מה שפסח המלאך על בתי ישראל, ואת בתינו הציל, והיינו המלאך שהוא משחית והוא לא יודע להבחין בין טוב לרע. על המלאך והצלה הוּו אנו מודים, והנה הך משחית בא אך ורק להרוג הבכורות מן האמא, וכיון שהך משחית רק בא להרוג בכורים מן האם ולכן רק פודים בכורים מן האם, כי עליהם יהודות ולא על הבכורים מו האב.

ומה שהגדול שבבית מת לפי רש"י נראה לומר א. שאפשר גם זה הוא דבר שרק יודע הקב"ה מי הוא הגדול בבית ולכוון לצמצם השעה, ולכן גם בזה אין כיום זכר לנו. ב. אבל נראה עוד שוודאי היה דין מכה על הבכורים ולכן הבכורים לדורות שורמים דין זה, וזה רק שייך בדין בכור ולא בגדול שבבית שהיום כאן ולמחר שם. ורק באותו שעה היה גם דין עליהם, אבל לא קבע עליהם שם בכור, רק גם אלו מתו במכה זו.

♦ ♦ ♦ ♦ ♦

יוכי יגור אתך גר ועשה פסח להשם המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ וכל ערל לא יאכל בו (פרק י"ב פסוק מ"ח)

וסיפר הגאון רבי משה שטרנבוך שבצעירותו היה מפורסם פעם בעיתון קושיא כדלהלן, שלכאורה מה זה בא ללמדנו, ממה נפשך אם נולדו לו בנים עכשיו, אחר הגירות פשיטא שצריך למול אותם, ומאי שנא מכל כלי ישראל שמילת בניו הערלים מעכבים אותו מלאכול הפסח, ואם נולדו לו קודם גירות הרי אינם בניו כי גר שנתגייר קטן שנולד דמי ואינם מעכבים אותו מלאכול את הפסח. וכתבו בעיתון שמי שיענה נכון יקבל עשר לירות, שהיה אז הרבה כסף.

וחשבתי שאפשר דמייירי בבנים שהי לו קודם ומכל מקום צריך למול אותם לפי מה שכתוב במשך חכמה ועוד אחרונים לבאר שיטת רש"י שסובר שגר קטן אביו יכול לגיירו מכיון שבדיני עכרים הרי בנו שייך לו ויכול למכרו לעבד, אם כן בניו הנכרים הרי הם כמו עבדיו והם שייכים לו. ולכן כמו שייכול למכרו גם יכול לגיירו. ומעתה אם כן יתכן והוי כאילו הבן הוא עבד של האבא ולכן כל זמן שלא ימול אותו מעכב את אביו מלאכל בפסח מדין קטן כספו.

אלא דיש לעיין בעבד שעדיין לא הטבילו לשם עבדות אם מילתו מעכבת את אדוניו מלאכול קרבן פסח.

בברכת גוט שבת,

ניסן שלמה הכהן קפלן